

Polvikanje v slovenščini v luči starejših pisnih virov

Alenka Jelovšek

Cobiss: 1.01

V prispevku je predstavljen razvoj ujemanja ob vljudnostnem *vi* v slovenskih pisnih virih od 16. do 19. stoletja z besednovrstnega vidika ob primerjavi s Comriejevo ujemalno hierarhijo. Obravnavano je tudi vprašanje družbenorazlikovalne vloge polvikanja z vidika govorečega in ogovorjenega.

Ključne besede: polvikanje, pomensko ujemanje, skladijenjsko ujemanje, ujemalna hierarhija

Semi-formal address in Slovenian in the light of older written sources

This article presents the development of agreement associated with *vi* 'you (pl.)' of formal address in Slovenian written sources from the sixteenth to nineteenth centuries from the perspective of part of speech and with a comparison to Comrie's agreement hierarchy. It also addresses the issue of the social differentiation role played by semi-formal address (Sln. *polvikanje*) from the perspective of the speaker and the addressee.

Keywords: semi-formal address, semantic agreement, grammatical agreement, agreement hierarchy

0 Polvikanje,¹ oblika vljudnega ogovora naslovnika, pri katerem sta deležnik in pridevnik v povedku v ednini in se spreminjata glede na spol ogovorjenega, je v slovenskem jezikoslovju znano že od slovnice Kraynska Grammatika Marka Pohlina iz leta 1768 (Pohlin 2003: 279) in že od Windische Sprachlehre Ožbalta Gutsmana (1777: 90) označeno kot nesprejemljivo v knjižnem jeziku. Kot neknjižni pojav tudi v poznejših obdobjih ni bilo deležno izčrpne obravnave,² redki jezikoslovci, ki so se ukvarjali s tem vprašanjem, pa so ga pretežno obravnavali le z vidika sprejemljivosti oziroma nesprejemljivosti v sodobnem knjižnem pogovornem jeziku, pri čemer so

¹ Prispevek je nastal na podlagi diplomskega dela Polvikanje v slovenščini kot vprašanje ujemanja: diahroni pogled, ki je nastalo na Oddelku za primerjalno in splošno jezikoslovje na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani pod mentorstvom akad. dr. Janeza Orešnika.

² To se kaže tudi v neusklajenost terminologije: v SSKJ je označen kot *polovično* ali *pogovorno vikanje*, v Toporišičevi Slovenski slovnici (Toporišič 2000: 390) in Enciklopediji slovenskega jezika (Toporišič 1992: 122) na *pol vikanje* oziroma *napol vikanje*, v novejših delih pa se večinoma uporablja enobesedno poimenovanje *polvikanje*, ki je tudi v širši rabi najpogostejše, zato bo uporabljeno tudi tukaj.

večinoma zanemarili njegovo dolgo zgodovino in ga obravnavali kot sodobno »napako« ali kot interferenco iz italijanščine.³ A kot je opozoril Anton Bajec (1958/59: 128), gre za pojav, ki ima vzporednice tudi v drugih (slovanskih in neslovanskih) jezikih in lahko nastane tudi brez zunanjih vplivov. »Zavest, da govorim samo z eno osebo, lahko vsak čas neodvisno pripelje do edninske rabe« (Bajec 1958/59: 128). Iz te zavesti izvira razlika med množinskim, t. i. skladenjskim ujemanjem, ki se naslanja na obliko osebnega zaimka v osebku, in edninskim pomenskim ujemanjem, ki je skladno z njegovim edninskim pomenom oziroma denotatom.

1 Polvikanje kot vprašanje ujemanja

1.1 Nasprotja med pomenskim in skladenjskim ujemanjem se pojavljajo v številnih jezikih, pri čemer ti izbirajo različne načine ujemanja pri različnih kategorijah in besednih vrstah. Tipološke študije jezikov so pokazale, da pri tem veljajo nekatere zakonitosti. Bernard Comrie (1975: 406) je s primerjanjem ujemanja v različnih jezikih ugotovil, da se predikati, ki so bolj podobni glagolom, pogosteje ujemajo s površinskim osebkom, tisti, ki so bolj podobni samostalniku, pa z globinskim. S tem je ustvarjen kontinuum od glagola proti samostalniku:

glagol > deležnik > pridevnik > samostalnik (Comrie 1975: 406)

Pri kategorijah, ki so bliže samostalniku, bo praviloma prevladalo pomensko ujemanje, če pri kategorijah, ki so bliže glagolu, prevlada skladenjsko ujemanje.

³ Od Kopitarjeve slovnice (1808: 288) do Bunčevega Pregleda slovnice slovenskega knjižnega jezika (Bunc 1940: 98) polvikanje niti v slovnica ni bilo izrecno obravnavano, v petdesetih letih 20. stoletja pa lahko predvidevamo večjo rabo polvikanja v knjižnem pogovornem jeziku, saj se začnejo opozorila o tovrstni rabi pojavljati v slovnici štirih in njenih ponatisih ter tudi npr. v nekaj krajših prispevkih v Jeziku in slovstvu: France Jesenovec (1958/59: 30–31) ga je označil kot značilnost izobraženskega jezika in ga zavrnil kot italijanizem, Lino Legiša (1958/59: 128) in Anton Bajec (1958/59: 128) sta ga nasprotno opredelila kot značilnost podeželskega pogovornega jezika, njuno mnenje pa je bilo manj odklonilno. V zadnjih letih je bilo polvikanje večinoma obravnavano v poljudnoznanstvenih jezikovnih koticčkih, npr. pri Julijani Bavčar (2000: 17), Janku Modru (2002: 7) in Moniki Kalin Golob (2003: 135), ki nasprotujejo njegovi rabi v knjižnem jeziku, ter pri Viktorju Majdiču (2000: 15), ki se zaradi njegove razširjenosti in izrazne gospodarnosti zavzema za njegovo sprejetje v knjižni pogovorni jezik, in Nadi Pertot (1997: 79), ki v svojem priločniku Pomagajmo si sami navaja ustaljenost tovrstne rabe v tržaški slovenščini in v romanih Borisa Pahorja ter opozarja, da ima lahko pomensko ujemanje prednost pred skladenjskim v primerih, kjer kontekst ne daje dovolj informacij za natančno določitev, ali gre samo za enega ogovorjenega ali se ta *vi* nanaša na več oseb. V znanstvenih razpravah se pojavlja npr. pri Vladu Nartniku (1993: 64), ki ga pripiše oblikoslovni naliki zaradi nemenja izglasnega samoglasnika, Petru Weissu (2003: 203), ki ga omenja v svoji raziskavi načinov ogovarjanja v Zadrečki dolini, Heleni Dobrovoljc (2005: 15–16, 127–128), ki ga na kratko obravnava v sklopu slovenske teorije jezikovne naravnosti, in Donaldu Reindlu, ki ga omenja v svoji razpravi o onikanju (2007: 154).

1.2 Takšen kontinuum lepo oriše ujemanje ob vljudnostnem *vi* v slovanskih jezikih:

Preglednica 1: Ujemanje z vljudnostnim *vi* v slovanskih jezikih (Corbett 2000: 194)⁴

	Glagol	Deležnik	Pridevnik		Samostalnik
Zahodnoslovanski					
Češčina	mn	(mn)/ED	(mn)/ED		ED
Slovaščina	mn	mn/(ED)	ED		ED
Spodnja lužiška srbščina	mn	mn	mn/ED		ED
Zgornja lužiška srbščina	mn	(mn)/ED	(mn)/ED		ED
Poljska narečja	mn	mn/(ED)	mn/ED		
Južnoslovanski					
Bolgarščina	mn	mn (96 %)	ED (97 %)		ED
Makedonščina	mn	mn	(mn)/ED		ED
Srbščina/hrvaščina/bo- sanščina	mn	mn	mn/(ED)		ED
Slovenščina	mn	mn/(ED)	mn(ED)		ED
Vzhodnoslovanski					
Ukrajinščina	mn	mn/(ED)	(mn)/ED		ED
Beloruščina	mn	mn	ED		ED
Ruščina	mn	mn	kratka oblika mn (97 %)	dolga oblika ED (89 %)	ED

Skoraj vsi slovanski jeziki vsaj v nekaterih zvrsteh poznajo podobna omahovanja v rabi množine in ednine kot slovenščina, le meje med prevladujočima rabama pri posameznih besednih vrstah so različne.

1.3 Ujemalna hierarhija pa ne opisuje le sinhronega stanja, temveč tudi diahrone spremembe ujemanja (Corbett 2006: 270–273), pri čemer je njihova smer lahko različna in se v času spreminja, kar pomeni, da se v določenem obdobju lahko širi pomensko ujemanje, nato pa drugačni dejavniki povzročijo obrat in pri elementih ujemalne hierarhije se spet začne širiti skladenjsko ujemanje. Takšen položaj lahko najdemo v zgodovinskem razvoju slovenskega polvikanja, kot se kaže v pisnih virih.

2 Ujemanje v slovenskih pisnih virih: besednovrstni pogled

2.1 Najzgodnejše besedilo, v katerem lahko najdemo oblike, pri katerih lahko pričakujemo razliko med edninskim in množinskim ujemanjem, so prisege mesta Kranj, nastale med letoma 1440 in 1550 (Mikhailov 2001: 95–99). Četrti in peti obrazec sta namreč predloga za mestnega sodnika, ki zaprisega priče. Četrti obrazec je v nemščini, peti pa je njegov slovenski prevod. Zaradi tipa besedila ne moremo z gotovostjo trditi, ali gre za primer vikanja ali za odgovor več oseb, saj je v nemškem

⁴ Male tiskane črke označujejo skladenjsko, velike pomensko ujemanje. Oklepaji pomenijo, da je različica manj pogosta ali manj sprejemljiva (Corbett 2000: 194).

naslovu navedeno, da gre za zapriseganje ene ali več prič. Tudi nemški prevod tega ne more razjasniti, saj je v njem prav tako uporabljen zaimsek za 2. os. mn., ki je bil v tem času tudi v nemščini prevladujoča oblika spoštljivega ogovora (Besch 1998: 93–94).

- (1) Ich erman **euch**, das es follt fagen [...] vnnd **greiff**t alle, an den gerichtfab. (Mikhailov 2001: 98)

V besedilu najdemo množinske oblike tako za polnopomenski glagol kot za opisne (*pouedalli*) in trpne deležnike (*Vprafchanj*).

- (2) WIE EIN RICHTER. EINEM. ODER DER MER GEICHWORNEN BURGERN IN ZEUGEN FAGEN DEN AID VORHALTEN FOLL.
Jeft Vafz opomenin, da Vy **wote pouedalli**. per thi telefzni Rotwi, khatero **Ste** Vy gori Vfđignenimj prftmi, nafchemu gofpodj Khreillu, defchellfkhimo Viuodj, Jenu thimu gmein meftu **perfeqlj**. Jenu **Sturilj**, tho. khar ye Vom Vedetfch. olli Veftnu, Vtich rezhech, Sa khatere Vy **wodete Vprafchanj**, da **wodete** pravo Refznitzo **pouedallj**, Jenu **fkhafalli**, Nicomer khlubi. olli khfchallimu, fa enerj peryalni, olli Souwrafchtua, Sa obeniga daru. olli Vfchitkha vollo, Janu, Sa obene Režhi volo nickhar, Temetfch ožhte pravo Refznitzo pouedati, per valchi dułchi, Khoker vy tega ožhte prutj Wogu vłchiti, Jenu Sefyte na to Richtno palitzo, fduema perftama. (Mikhailov 2001: 98)

Če gre res za primer vikanja, lahko sklepamo, da je v navedenem obdobju v gorenjskem narečju obstajala enotno skladijsko ujemanje.

2.2 Pomensko ujemanje najdemo prvič v Hišni postili Primoža Trubarja, ki jo je prevedel tik pred smrtjo leta 1586, izdana pa je bila devet let pozneje.

- (3) raunu kakor de bi ena huda dekla k'fvojej fravvi rekla: Ta lon **fte** vy meni **oblubila**, satu ga meni dajte, jeft lih fturym kar hozhem, [...] (Trubar 1595, II: 283)

Če bi predpostavljali, da je pri prisegah mesta Kranj res šlo za vikanje, je oblika nepričakovana: če bi Trubarjeva raba odražala realno stanje tistega obdobja v osrednjeslovenskem prostoru, bi to namreč pomenilo, da se je v enem stoletju ujemanje ob vljudnostnem zaimku spremenilo iz dosledno skladijskega (deležnik v množini) v dosledno pomensko (deležnik v ednini), kar se zdi glede na razvoj v naslednjih stoletjih, ki bo predstavljen v nadaljevanju, malo verjetno. Možno je, da sta v tem obdobju v osrednjem prostoru soobstajali obe obliki ujemanja,⁵ lahko pa je šlo tudi

⁵ Iz nasprotja med množinsko obliko in edninskim pomenom je lahko posebej v obdobjih, ko še ni bilo eksplicitnega normiranja načina ogovarjanja, do take oblike prihajalo tudi brez zunanjih vplivov, vendar zaradi pomanjkanja virov tega ne moremo ne potrditi ne ovreči.

za vpliv govorov (oziroma govorcev) z zahodnega slovenskega jezikovnega področja, ki je bilo v stiku z italijanščino.

Enak način ujemanja je namreč uporabljen v slovarju Italijana Alasie da Sommaripa *Vocabolario italiano e schiavo* iz leta 1607, ki je bil natisnjen v Vidmu. V njem najdemo primer polvikanja pri gostovem govoru krčmarja:

- (4) V. Hauete meffo i lenzuoli netti? vi **fte poftau**eu pugnaue chifte?
P. Signor fi. ia gospud. vi lafcio vna felice notte. vam puftim lacco noch. (Alasia 1979: 201)

Tudi v drugih virih s tega območja iz 17. in prve polovice 18. stoletja, *Svetem priročniku* Janeza Svetokriškega (1691–1707) in *Christianus moribundus* Jožefa Cusanija (1749), prevladuje pomensko ujemanje.

- (5) kakor uni Meffar, kateri je imel eniga koshlizha naprudai, fo nekotere dekelze ga hotele kupit, ena v'mej nimy je uprashala, sakaj takfti koshelz nima she roshizhe? odgovorij Meffar, sakaj she nej imel shene, vy pak kakor **bote** moshsha **vfela**, mu **bote fturila** rogè rasti. (Svetokriški V: 38)
- (6) Ozha gre Hzher obiskat, rekozh: Ti fi en velik shpot fturila, fakaj pre hitru fi porodila: Odgovorj ona; Jeft nej fim pre hitru porodila, ampak vy **fte** mene prepofnu moshu **dal**. (Svetokriški V: 87)
- (7) Sponaste, de **ni ste** taku dobro **shivel**, Koker **ste bil dalshan** shiveti. (Bratuž 2000: 86)

Svetokriški sicer občasno uporablja tudi skladenjsko ujemanje pri deležniku (8), nikoli pa pri pridevniku (9, 10), kar je v skladu z ujemanjo hierarhijo.

- (8) drugi dan Gospud pele s'fabo Kuharia, ter fapudj Fashane, rekozh: pogledai de imaio duei nogi: Kuhar odgovorj, Gospud sakaj **nejfte** tudi taiftiga v'skledi **fapudili**. (Svetokriški V: 43)
- (9) Soldat samerka kej jo zheul ner ble tishi, pravi sakaj nika v'faj **nej fte** she taku **ftara**, inu **garda** de bi kateri she vafš neufel. (Svetokriški III: 69)
- (10) Vener fe skoraj nefmeim potftopit s' vamy fe refveffeliti, sakaj vafš vidim cilu **shaloftniga**, satoraj jeft bi hotel vejdit, sakaj vy fte **shaloften**, dokler v'fy drugi fo vefeli, inu s' troshtam vafš sa fvojga Vicaria gori v'fameio? (Svetokriški IV: 77)⁶

Deležniki se lahko pojavijo tako v ednini kot v množini celo v istem besedilu:

- (11) Mashnik pravi k'njemu Gospud fturite hitru de zhaftsa vam ne bo premankalu:
On pravi, kaj tedaj imam fturiti? Mashnik: Gospud imate kashnu faurashtvu?

⁶ Primer 10 je zanimiv, ker v njem najdemo tudi pridevnik v odvisnem sklonu, ki ga ne nadzoruje osebek stavka, ampak v'ljudnostni zaimek v tožilniku, vendar je tudi v tem primeru v ednini in se ne razlikuje od pridevnikov, katerih ujemanje nadzoruje osebek.

odgovori fim imel ali fim uzhe odpustil. **fte** kejkaj **dolshan**? fim bil, ali fim ufhe vfe plazhal. Vafs greva de **fte** G: Boga **reshalil**? me greva. shelite S: Sacramente preieti? shelim [...] Moj Gospud, S. Sacramenti vam nebodo dani, ampak de **bote** flavu **dali** tej vashi priatelzi: Odgovory ta bolni letu nemorem fturiti. Mashnik k'njemu, Gospud po fili jo **bote mogli** sapustiti, sakaj vasha ura fe perblishuie. Nemorem. Sturite sa Boshjo volo: Nemorem. Vafha dusha bo fardamana do vekoma: Nemorem. Premiflite kulikain je Ckriftus za Isvelizeinie vafhe dushe terpel: Nemorem. Sam Chriftus letukaj na Chrishu respett vafs profsi Nemorem. **bote** tedaj sa volo te loterze Nebefhku krajleustvu, inu G: Boga **hotel** sgubiti? nemorem. **Bote** do vekoma v'pakli **gorel**? nemorem. Bugaite mene Guspud [...] Nemorem molzhite, nemorem. (Svetokriški I: 196)

2.3 Morda je vzrok za to omahovanje vpliv osrednjega jezika. V tem času je, kot bo pokazano v nadaljevanju, v virih iz osrednjega slovenskega prostora pri deležniku prevladovalo skladenjsko, torej množinsko ujemanje, kot na primer v drobci iz zapisnika ljubljanske škofovske komisije iz leta 1623 o preiskavi proti Gregorju Bedalu, vikarju v župniji Št. Peter pod Gorami, zaradi njegove ljubezenske zveze z eno od vaščank. Med latinskim besedilom so tudi slovenski zapisi izpovedi prič. Ena izmed njih je izjava domnevne vikarjeve ljubice vikarju v Pilštajnu Matiji Štempferju, ki je bil tudi pisec zapisnika. Druga pa je pričevanje enega od vaščanov o pogovoru med njo in Bedalom.

- (12) Vi, gospud Matthia, vi hodite druge faroushe pometati, **debi** vj suoy **pometali**, ker iemate farshke kurbe notri. (Rupel 1958: 126)
- (13) Mati, koku si oprauila? – Dobru. Pazh **iemate** eno dobro Mater nad mano, kadar ui mene sgubite, **nebote** nikuli tako mater **iemeli**. (Rupel 1958: 125)

V obeh primerih gre za skladenjsko ujemanje tako pri polnopomenskem glagolu kot pri predikatnem deležniku. To besedilo je dragoceno tudi zato, ker pri njem za razliko od predhodnih verjetno ne gre za tujejezične vplive, ampak za zapis živega slovenskega govora na podeželju v tem obdobju.

Podobno pričevanje o jeziku podeželskih prebivalcev je dopis Filipa Terpina, vikarja in škofijskega komisarja v Braslovčah, generalnemu vikarju v Ljubljani. Napisan je bil v Braslovčah 22. novembra 1651, govori pa o pritožbi faranov župnije Trbovlje zaradi incidenta, ki ga je zakrivil tamkajšnji vikar. Ta se je na poroki nespodobno vedel do mlade neveste in njene družice. Ko je poročni starešina vikarja opomnil, da je njegovo ravnanje nečastno in nevredno njegovega poklica, mu je vikar odgovoril: »Muzhi mi ty: ali ti bom dao terana piti.« Starešina pa: »Gohspod, **ste se** davi praeposnu **umili**, da **bi** mi vi **dajali** terana piti.« (Koruza 1972/73: 253)

Obe besedili lahko uvrstimo v vzhodni del osrednjega slovenskega prostora, ki očitno pozna tako pri deležniku kot pri polnopomenskem glagolu množinsko, torej skladenjsko ujemanje z vljudnostnim zaimkom. V prišežnem obrazcu, označenem kot Windische oder Crabatische Lehenspflicht, ki je nastal sredi 17. stoletja in kaže značilnosti dolenskega narečja, pa najdemo pomensko ujemanje predikatnega

pridevnika, kar kaže, da tudi v virih iz osrednjega prostora ujemanje pri vikanju ni bilo več enotno skladenjsko.

- (14) Vi **boste oblúbili** Inu **perségli** timu nay Svetlóstimu, naymozhnéschimu, inu naymogózhnimu Rímschimu Zesáriu [...] Náschimu gnadlouístimu gospúdu, inu nega Suetlósti Erbam **suest** inu **Pochoran** bitti. (J. J. 1911: 35–36)

2.4 Stoletje pozneje, iz srede 18. stoletja (1744–1765), imamo ohranjene pridige Petra Pavla Glavarja, župnika v Komendi. V njih najdemo pomensko ujemanje zaimka *sam* v imenovalniku in trpnega deležnika, medtem ko pri opisnem deležniku opazimo neenotnost: v večini primerov gre prav tako že za pomensko ujemanje, v enem pa je deležnik v množini. Razliko se da morda razložiti z oddaljenostjo od osebne glagolske oblike v množini: pri deležniku, ki se z njo v besedilu stika, prevlada skladenjsko ujemanje, pri tistih, ki so od nje bolj oddaljeni, pa pomensko.⁷

- (15) Ta berč je pergovarja rekoč: Lubezniva frava! A kai pomaga tu vaše jokaine inu klagvaine? Na to vižo ne **bodete** vašim možu **pomagala**, še mene nega od smert **obudila**. Zašonaite za božjo volo vam **sama sebe** tar z ene nesreče ne sturite dve. Zakai kai je z'ena več pregreha, koker **sama sebe** umoriti? Spomnite, frava, na vašo mladost inu lepoto, s katiero od boga **ste pognadana**. Ohladite se en malu iz frišno vodo, katiero iz celga serca hitru kot blisk vam očem pernesti ja, ne le samu letu, temuč use kar men **bodete zapovedali**, iz velikem veselam sturiti, vam ne samu leta ura temuč tudi vus čas moiga žouleina koker en nauredni služabnig postrečti. Ako pak vi mene za vašiga ženina, katierga jest se ne pastopim zavol moiga žleht stanova inu nasramne briške službe ne postojim prositi, očete gar uzeti, taku meni od boga, od svejta, od vas več gnada na mogla skazana biti. (Demšar 1991: 153)

2.5 V jeziku pisnih virov iz osrednjega slovenskega prostora (če ne upoštevamo Trubarjeve postile) lahko tako spremljamo postopno širitev pomenskega ujemanja: v drugi polovici 17. stoletja je izpričano pomensko ujemanje pridevnika in zaimka, ki se je najpozneje sredi 18. stoletja razširilo že tudi na deležnik. Tovrstna raba je bila normirana s Pohlino slovnico leta 1768, ki je temeljila na ljubljanskem govoru:

Osebni zaimek vi se uporablja zdaj za 2. osebo množine, zdaj za 3. osebo ednine, ste vi shlishali, habt ihr es gehört, ste vi shlishal, habt er es gehört, in tako se tvori pridevnik ali deležnik tudi v ednini. [...] ⁸

⁷ Da je relativna razdalja med nadzorovalcem in nadzorovancem pomembna za izbiro vrste ujemanja, opozarja tudi Corbett (2006: 235–236), ki s statističnim izračunom na primeru nadzorovalca tipa *committee* kaže, da se verjetnost pomenskega ujemanja povečuje z relativno oddaljenostjo nadzorovanca od njega.

⁸ To razlago je mogoče razumeti samo z naslonitvijo na sočasno stanje v nemščini, kjer je v tem času še obstajal ogovorni zaimek v 3. os. ed. (*Er*), ki pa je imel nižji status kot zaimek v 3. os. mn. (Besch 1998: 94).

Polvikanje se ponovi tudi kot eden od možnih prevodov za nemški Sie.

Za nemško obliko vikanja s Sie v kranjščini je treba povedati tole: da se glagol postavi bodisi v 3. osebo ednine, ste shlishal (oče), ali shlishala (mati), haben Sie (Vater, Mutter) gehört, ali pa je postavljen v množino: so shlishali, haben sie gehört, kot da bi jih bilo v resnici več, ki naj bi bili slišali (Pohlin 2003: 279).

Pohlin za vljudnostni ogovor z *vi* navaja samo možnost pomenskega ujemanja pridevnika in deležnika. To je v svojih komedijah upošteval tudi Linhart, ki je pisal za meščansko občinstvo tistega časa.

(16) MATIČEK (Budalu): Vi, Budalo, pojte en malu na stran; kader **bote** kej ljudi **čutil**, mi pridite povedat. (Linhart 1950: 111)

2.6 Vendar so sprejetje pomenskega ujemanja v knjižni jezik preprečili naslednji slovníčarji, ki so zavrnili Pohlinovo normo. Prvi ga je odsvetoval Ožbalt Gutsman v svoji slovnici Windische Sprachlehre, ki je izšla leta 1777:

V posameznih krajih se govori tudi:

Vi fte piu, inu meni nizh ni fte dau, ihr (gre za osebo moškega spola) habet getrunken, und habet mir nichts gegeben.

Vi fte pezh zhudna, ihr (oseba ženskega spola) seid wohl wunderlich.

Tega ni dobro posnemati. (Gutsman 1777: 90)

Odločilna pa je bila Kopitarjeva slovnica *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark* (1808). V njej je opisal ogovorno stanje v Ljubljani in ga zavrnil kot pokvarjeno rabo jezika zaradi tujejezičnih vplivov.

Kranjci v mestu prevzemajo nemški Sie (oní), in ga uporabljajo enako kot Nemci: kakó fe pozhútijo, wie befinden Sie sich? Njim fe pòzh dòbro godí Ihnen geht es wohl gut! Kaj márajo oní Was kümmern Sie sich.

Tudi ti meščani uporabljajo vi, ko naslavljajo služabnike, kmete ipd. po nemškem načinu, ter običajno tako, da je, kot pri italijanskem in francoskem vljudnostnem voi in vous, pripadajoči pridevnik v ednini: tako se sliši, da gospodarica reče kuharici: Predragó fte kupíla ihr habt zu theuer gekauft; ali na tržnici kmetu: O! fte predrág. O! ihr seid zu theuer. (Kopitar 1808: 288)

Da Kopitar polvikanje odsvetuje, je očitno iz opozorila, da je »naš«, torej pravi slovenski *vi* vedno moškega spola.

Naš vljudnostni vi se od običajnega vi razlikuje po tem, da se ob njem vedno uporablja moški spol. (Kopitar 1808: 288)

Po Kopitarjevem opisu bi lahko sklepali, da je bilo pomensko ujemanje v osrednjem slovenskem prostoru še vedno omejeno na mesta, medtem ko so na podeželju uporabljali skladenjsko ujemanje. Iz njegove predstavitve stanja v mestih pa izvirajo tudi trditve, da je bilo polvikanje znak podrejenega položaja ogovorjenega. Pri tem se očitno zanemarija Kopitarjev prvi del opisa, da je bilo za ogovor statusno višjih ali enakovrednih oseb uporabljano onikanje in da se vikanje s skladenjskim ujemanjem kot posebna oblika ogovora, ki bi imela drugačno rabo kot polvikanje, v mestih (konkretno verjetno v Ljubljani) – po Kopitarjevih besedah sodeč – ni uporabljalo.

2.7 Deloma neenotno ujemanje v virih iz 18. stoletja pa kaže, da se pomensko ujemanje v pisnem jeziku na tem področju še ni tako uveljavilo kot na zahodu, kar lahko pojasni uspeh Kopitarjeve normativne prepovedi polvikanja, ki se je v knjižnem jeziku v 19. stoletju skoraj popolnoma uveljavila.⁹

2.8 Omeniti je treba še stanje na vzhodu slovenskega ozemlja. Besedila s tega področja, v katerih lahko opazujemo ogovorno normo, so redka, v vseh pa je ujemanje ne glede na obdobje enotno skladenjsko. Kot primer lahko navedemo leta 1780 izdani Slovenski silabikár Miklóša Küzmiča, kjer gre za pogovor med materjo in otrokom (17), in slovnico Petra Dajnka Lehrbuch der Windischen Sprache (1824), kjer najdemo primer ogovarjanja med gostom in krčmarjem; krčmar gosta vika, on pa njega onika (18).

(17) Spítávajouči pojbič. Oh drága moja Mati! gori je skričao te pojbič, gde **ste se návčili** vsa eta? Z knjig, pravi ona, dragi moj sinek! (Novak 1976: 129)

(18) K. Vam smem staro vino natočiti, ali **te** novo **pili**? G. Po čim kerčmarijo staro? [...] G. Naj mi prinesejo tičas masel novega, poznej pã polič starega. K. Xe dobro. **Te** tydi kaj **jeli**? G. Kaj majo za obed? (Dajnko 1824: 303)

2.9 Glede na besednovrstno razporeditev ujemanja lahko torej v glavnem potrdimo Corbettovo tezo, da se tudi zgodovinski razvoj ujemanja v pisnem jeziku ravna po ujemalni hierarhiji. Glede na stanje v virih se lahko deloma opredelimo tudi glede trditev, da gre za italijanski vpliv. Njegovo prevladovanje na zahodu slovenskega ozemlja in postopna širitev proti vzhodu (če domnevamo, da Trubarjeva raba ne odraža sočasnega stanja v osrednjem slovenskem prostoru) to tezo potrjujeta, vendar razlike med ujemanjem pridevnikov in deležnikov kažejo, da vpliv ni bil neposreden, ampak je verjetneje samo okrepil tendence v jeziku, ki so lahko vzniknile tudi samostojno zaradi nasprotja med oblikovno množino in konceptualno ednino pri vljudnostnem zaimku *vi*.

⁹ Za primerjavo lahko navedemo onikanje, ki ga Kopitar prav tako zavrača kot germanizem, vendar se kljub ponavljanju njegove oznake v naslednjih slovnicaх v pisnih virih (in celo v primerih dialogov v samih slovnicaх) uporablja še vsaj do srede 19. stoletja, medtem ko pomensko ujemanje praktično izgine.

3 Ujemanje v slovenskih pisnih virih: sociolingvistični pogled

Kot je bilo omenjeno pri Kopitarjevi slovnici, verjetno iz njegove razlage izvirajo domneve o posebnem družbenem pomenu polvikanja: po Enciklopediji slovenskega jezika Jožeta Toporišiča (Toporišič 1992: 122) naj bi razodevalo napol intimen ali neprizadet poslovni odnos do nižjih. Vendar je ta trditev glede na stanje v virih za starejša obdobja vprašljiva.

3.1 Da gre pri polvikanju za izražanje družbene neenakosti, se domneva že za navedeni citat iz Alasijevega slovarja (Stone 1986: 579), kjer gost pri ogovoru krčmarja uporablja deležnik v ednini, pri krčmarjevem ogovoru popotnika pa je v primerih, ko je uporabljen opisni deležnik, ta v množini. Vendar je v teh primerih nejasno, ali gre za vikanje ali za pravo množino, saj gost uporablja množino tudi v prvi osebi.

(19) V. Buona fera M. hofto. dober vechier M. hoft. Potremo quefta fera alloggiar quì da voi? **bomo mogle** dreue erpergat tu per vas?
P. Signor fì, venite pure, che non ftarete in altro luogo meglio. Ia gofpud, puite pur, da **ne bofte ftale** bulfì nicamer, coi le tucai. (Alasia 1979: 197)

3.2 Hkratno rabo skladenjskega in pomenskega ujemanja najdemo tudi v Pohlinovem delu Kmetam za potrebo inu pomoč iz leta 1789. V njem najdemo primer, ko se kmet in graščak vzajemno vikata,¹⁰ vendar gre za različno vrsto ujemanja.

(20) Glejte Gospod! takeh leshke perjatlov **fte** vi pozh malu na useh svojeh rajfhah **narajmali**, koker je leta Chrishtof. (Pohlin 1789: 410–411)

(21) Is nobenem, sem jeft njemu odgovorił. Tu be mujo koshtalu, kogâ najdti, katir be toku kontent bil, koker vi, moj lube Chrishtof! inu kar meni poleg tega she posebno dapade; vi tudi **nifte preufetn** nad svojo srezho: temuzh se pruti slehernemu **perjafn** skalhete, ter spofnate use fa en lhegn. (Pohlin 1789: 410)

¹⁰ Kmetova izbira vikanja za ogovor graščaka je nenavadna, saj je bilo za ogovor plemičev v tem času običajno onikanje – tako za medsebojni ogovor kot v primeru, da jih je ogovarjala oseba z nižjim družbenim položajem (Dular 1989: 269; prim. tudi Jelovšek 2011: 200–203). Vendar primerjava z izvirnikom pokaže, da je bil tudi tam v obravnavanem primeru uporabljen enak ogovorni način, in sicer z zaimkom *Er*, ki je bil v sistemu vljudnostnih ogovornih zaimkov uvrščen med *Ihr* in *Sie* (Besch 2000: 51–52; glede slovenskega ustreznika za *Er* v 19. st. gl. Jelovšek 2011: 208):

»Seh Er mein guter Herr! Solche Menschenfreunde hat **er** auf allen seinen Reisen wohl wenig angetroffen, als der Christoph ist.« (Becker 1788: 433)

»Es sollte Mühe kosten, einen zu finden, der so zufrieden wäre, als **Er**, mein lieber Christoph! Und was mir noch besonders dabey gefällt: Er ist auch nicht hochmütig auf sein Glück: sondern begegnet jedermann freundlich und erkennt alles für einen Segen des lieben Gottes.« (Becker 1788: 432)

Pri pridevniku v primeru graščakovega odgovora podrejenega gre za pomensko ujemanje, medtem ko je pri kmetovem odgovoru graščaka pri deležniku ujemanje skladenjsko. Vendar lahko v tem primeru trdimo, da ne gre za besednovrstno razliko, saj je pri duhovnikovem odgovoru kmeta, kjer gre prav tako za razmerje družbene neenakosti, v ednini tudi deležnik.

- (22) Shlishite Jochen! je on dja!; fhganu vinu je ena arznya. Jeft nimam nezh zhes tu, de zhasi en frakelz posèrknete, kader fjutrej per meglènemu, ali dehfèvnemu uremènu is doma grefte [...] vi **bofte** sam **spofnal**, de **vam** fhganje lusht k' jedi odufame [...] meni nezh vezh toku **pametu naprejnapihdete** odtehmal, kar toku flo pyète, koker fte szer **bi!** (Pohlin 1789: 136)

Vendar tu ne moremo primerjati obratnega nagovora, saj kmet duhovnika onika.¹¹

- (23) Bug **njim** lonaj zhaftite Gospud ozhe! **ony so** moj Angelz varh. **Ony** mene od pogublenja **rešhejo!** (Pohlin 1789: 137)

Pomensko ujemanje pa ni omejeno na ogovor oseb z nižjim položajem, ampak je uporabljeno tudi v vzajemnem ogovoru med kmečkimi veljaki.

- (24) tok bodite toku **dobr** ozhe fhupan, ter berite ta lift sosèski naprej. (Pohlin 1789: 379)

Verjetnejša kot družbenorazločevalna vloga polvikanja se zato zdi trditev, da se pri ogovarjanju nadrejenih dejavnik vljudnosti izraža z dosledno uporabo množine kot znamenjem večjega spoštovanja, kar nam kaže tudi ujemanje ob onikanju, ki je v slovenščini dosledno skladenjsko.¹² Ker tovrstne razlike Pohlin v svoji slovnici ni opisal, se lahko vprašamo, ali gre v takšnih primerih za zavestno izkoriščanje razlik v ujemanju za izražanje različne stopnje vljudnosti ali za nezavedno prevlado množine v primerih, kjer bi glede na sočasno normo pravzaprav pričakovali onikanje. Zaradi omejenega števila primerov na to vprašanje ne moremo z gotovostjo odgovoriti.

3.3 To potrjuje tudi stanje v skoraj sočasni Linhartovi komediji Ta veseli dan ali Matiček se ženi, v kateri najdemo praktično celoten nabor ogovornih oblik tistega

¹¹ Na tem mestu je tudi v izvorniku uporabljeno onikanje: »Gott vergelts **Ihnen**, ehrwürdiger Herr! Sie sind mein Engel! **Sie retten** mich vom Verderben!« (Becker 1588: 151)

¹² V pregledanem gradivu ni bilo primera, kjer bi bilo pri onikanju uporabljeno pomensko ujemanje, čeprav gre tudi pri njem za enako nasprotje med obliko in pomenom kot pri vikanju. Posebnost je raba ob vljudnostnih naslovih iz 16. stoletja, kjer gre za pomensko ujemanje z naslovom tako v številu kot v spolu, vendar se v tem primeru z njim ujema tudi osebna glagolska oblika, kar za ogovor z vljudnostnim zaimkom ni značilno: »Nerfuitleshi, Premogozhi Ceffar, Nermiloftiuishi Goffpud. Potehmal **ie ta Vaša Ceffarieua Maiefteta** vnuuizh, enu gmain vkupe Sbrane inu hoyene vsiga Rayha, v letu Meistu Aushpurg miloftiuu vunkai **piffala** inu **fapovedala**.« (Trubar 1562: 24)

obdobja. V njem je vikanje omejeno na spodnji del družbene lestvice: najdemo ga pri statusno najnižjem liku, vrtnarju Gašperju, ki vika Matička, baronovega osebne-ga služabnika, pri čemer so v ednini tako predikatni pridevniki kot deležniki.

- (25) GAŠPER (Matičku): Jest vam povejm, Matiček; de potler ne **bote** mene kri-viga **delal**. (Linhart 1950: 75)
- (26) GAŠPER (Matičku): Ho, ho, Matiček! – Tok **ste** tačas groznu **zrasil**; **ste bil** vse bol **majhen** inu **tenak** vidit. (Linhart 1950: 76)
- (27) GAŠPER (Matičku): Če ste vi **bil**, Matiček, tok vam morem vunder nazaj dati, kar vam sliši – Tole – to sim za vami pobral. (Linhart 1950: 76)

Tovrstno ujemanje ne more izražati podrejenosti ogovorjenega, saj je imel Matiček očitno višji položaj, o čemer lahko sklepamo iz dejstva, da Gašperja tika.

- (28) MATIČEK (Gašperju): **Pojdi, pojdi**, lubi moj Gašper, **pojdi** spat! (Linhart 1950: 75)

Podobno lahko sklepamo pri drugem primeru polvikanja v igri, pri Matičkovem ogovoru pisarja Budala, kjer najdemo edninski deležnik:

- (29) MATIČEK (Budalu): Vi, Budalo, pojte en malu na stran; kader **bote** kej ljudi **čutil**, mi pridite povedat. (Linhart 1950: 111)

Gre za podobno družbeno razmerje kot pri Matičku in Gašperju, vendar ima v tem primeru Matiček nižji družbeni položaj in ga Budalo tika:

- (30) BUDALO (Matičku): Al me **nisi k-klical**? (Linhart 1950: 121)

Pisar zaseda vmesni družbeni položaj med višjim in nižjim slojem, saj ga z *vi* ogo-varjajo tako njegovi podrejeni kot tudi nadrejeni. Vendar v drugem primeru ne moremo ugotoviti, za kakšen tip ujemanja je šlo, saj so uporabljene samo osebne glagolske oblike.

- (31) BARON (Budalu): **Pokličte** Matička! (Linhart 1950: 81)
- (32) ZMEŠNAVA (Budalu): **Imate** zmiram dosti dela, Budalo! (Linhart 1950: 88)

Polvikanje torej pri Linhartu ne more kazati na nižji družbeni položaj ogovorjenega, lahko pa bi bila morda statusnorazločevalna sama njegova raba, saj jo imamo v tem delu izpričano samo pri govorcih iz nižjih slojev. Če bi osebe iz višjih slojev pri vikanju svojih podrejenih uporabljale skladenjsko ujemanje, bi lahko takšen položaj primerjali z današnjim nasprotjem med knjižnim in pogovornim vikanjem. Vendar zaradi odsotnosti zgledov z deležniki in pridevniki pri govorcih višjega sloja o tem iz Linhartove drame ne moremo sklepati, stanje pri Pohlinovem delu Kmetam za potrebo inu pomoč, kjer polvikanje uporablja tudi graščak, pa takšno tezo zavrača.

Z vidika sociolingvističnega pomena polvikanja lahko zatrdimo, da njegova raba ni omejena glede na govorečega, manj jasno pa je stanje glede na ogovorjenega: pojavljajo se namreč redki primeri, kjer obstaja razlika v ujemanju glede na družbeni status ogovorjenega, vendar noben primer ni tako jasen, da bi lahko to trdili zagotovo, saj lahko to razliko v času, ko je bilo v slovenščini za ogovor oseb višjega sloja značilno onikanje, razložimo tudi z njegovim vplivom.

4 Zaključek

Polvikanje kot posebna oblika vljudnega ogovora naslovnika, pri katerem gre za pomensko ujemanje deležnika in/ali pridevnika v predikatu, je v slovenščini izpričano že konec 16. stoletja, njegov zgodovinski razvoj v pisnem jeziku pa poteka v skladu s tipološkimi zakonitostmi, kot jih je predstavil Bernard Comrie. Viri ne potrjujejo, da je imelo polvikanje poseben sociolingvistični pomen označevanja družbene podrejenosti ogovorjenega, saj je treba za večino preučevanega obdobja upoštevati obstoj trodelnega ogovornega sistema z osebnim zaimkom *oni* kot najvljudnejšo ogovorno obliko.

Viri

- Alasia 1979 = Gregorio Alasia da Sommaripa, *Slovar italijansko-slovenski, druga slovensko-italijanska in slovenska besedila, Videm 1607 = Vocabolario italiano-sloveno, altri testi italiano-sloveni e testi sloveni, Udine 1607*, Ljubljana: Mladinska knjiga – Devin-Nabrežina: Občina – Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1979.
- Becker 1788 = Rudolf Zacharias Becker, *Noth- und Hülfsbüchlein für Bauersleute: oder lehrreiche Freuden- und Trauer-Geschichte des Dorfes Mildheim*, Gotha: Becker, 1788.
- Bratuž 1999 = Lojzka Bratuž, Pridigarstvo in nabožno slovstvo na Goriškem v 18. stoletju, v: *Zbornik o Janezu Svetokriškem*, ur. Jože Pogačnik – Jože Faganel, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti – Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, 1999, 77–95.
- Dajnko 1824 = Peter Dajnko, *Lehrbuch der Windischen Sprache*, Grätz: gedruckt und verlegt bey Johann Andreas Kienreich, 1824.
- Demšar 1991 = Viktorijan Demšar, *Slovenske pridige Petra Pavla Glavarja*, Celje: Mohorjeva družba, 1991.
- Gutsman 1777 = Ožbalt Gutsman, *Windische Sprachlehre*, Klagenfurt: gedruckt bey Ignaz Aloys Kleinmayer, 1777.
- J. J. 1911 = J. J., Dvoje slovenskih fevdnih priseg, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 8 (1911), 33–46.
- Kopitar 1808 = Jernej Kopitar, *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*, Ljubljana: bey Wilhelm Heinrich Korn, 1808.

- Koruza 1972/73 = Jože Koruza, O zapisanih primerih uradne slovenščine 16., 17. in 18. stoletja (nadaljevanje in konec), *Jezik in slovstvo* 18 (1972/73), št. 7–8, 244–254.
- Kotnik 1913 = Franc Kotnik, Dvoje slovenskih fevdnih priseg, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 10 (1913), 26–35.
- Linhart 1950 = Anton Tomaž Linhart, *Zbrano delo* 1, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1950.
- Mikhailov 2001 = Nikolai Mikhailov, *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine: rokopisna doba slovenskega jezika*, Trst: Mladika – Knjižnica Dušana Černeta, 2001.
- Novak 1976 = Vilko Novak, *Izbor prekmurskega slovstva*, Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov, 1976.
- Pohlin 1789 = Marko Pohlin, *KMETAM SA POTREBO INU POMOZH ALI UKA POLNE VESELE, INU SHALOSTNE PERGODBE TE VASY MILDHAJM*, Dunaj: per Christianu Grosserju, 1789.
- Pohlin 2003 = Marko Pohlin, *Kraynska grammatika – Bibliotheca Carnioliae*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003.
- Rupel 1958 = Mirko Rupel, Prispevki k protireformacijski dobi, *Slavistična revija* 11 (1958), št. 1–2, 122–127.
- Svetokriški I–V = Janez Svetokriški, *Sacrum promptuarium* I–V, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, 1998.
- Trubar 1562 = Primož Trubar, *ARTICVLI OLI DEILL, TE PRAVE STARE VERE KERSZHANSKE*, Tübingen: [Ulrich Morhart], 1562.
- Trubar 1595 = Primož Trubar, *HISHNA POSTILLA D. MARTINA LUTHERIA*, Tübingen: SKUSI Georga Gruppenbacha, 1595.

Literatura

- Bajec 1958/59 = Anton Bajec, Opomba uredništva (k članku Lina Legiše Pripomba k obliki vikanja), *Jezik in slovstvo* 4 (1958/59), 128.
- Bavčar 2000 = Julijana Bavčar, Če vikate, pojdite do konca!, *Delo* (29. 6. 2000), 17.
- Besch 1998 = Werner Besch, *Duzen, Siezen, Titulieren: zur Anrede im Deutschen heute und gestern*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1998.
- Bunc 1940 = Stanko Bunc, *Pregled slovnice slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1940.
- Comrie 1975 = Bernard Comrie, Polite plurals and predicate agreement, *Language* 51 (1975), 406–418.
- Corbett 2000 = Greville G. Corbett, *Number*, Cambridge – New York: Cambridge University Press, 2000.
- Corbett 2006 = Greville G. Corbett, *Agreement*, Cambridge – New York: Cambridge University Press, 2006.

- Dobrovoljc 2005 = Helena Dobrovoljc, *Slovenska teorija jezikovne naravnosti s slovenskim (obliko)skladenjskim gradivom*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005 (*Linguistica et philologica* 12).
- Dular 1989 = Janez Dular, Slovenska plemiška etiketa, v: *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1989 (Obdobja 9), 267–273.
- Jelovšek 2011 = Alenka Jelovšek, Razvoj zaimenskega ogovornega sistema v slovenskih pisnih virih do leta 1850, *Slavistična revija* 59 (2011), št. 2, 195–211.
- Jesenovec 1958/59 = France Jesenovec, Ali ste prišel (prišla)?, *Jezik in slovstvo* 4 (1958/59), št. 1, 30–31.
- Kalin Golob 2003 = Monika Kalin Golob, *Jezikovne reže* 2, Ljubljana: GV Revije – Pravna praksa, 2003.
- Legiša 1958/59 = Lino Legiša, Pripomba k obliki vikanja, *Jezik in slovstvo* 4 (1958/59), št. 4, 127–128.
- Majdič 2000 = Viktor Majdič, (Pre)strogo do pogovornega vikanja, *Delo* (13. 7. 2000), 15.
- Moder 2002 = Janko Moder, Polovično vikanje, *Nedeljski dnevnik* 12. 5. 2002, 7.
- Nartnik 1993 = Vlado Nartnik, Govorna slovenščina med knjižnostjo in neknjižnostjo, *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj* 29 (1993), 61–67.
- Pertot 1997 = Nada Pertot, *Pomagajmo si sami: jezikovni priročnik*, Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1997.
- Reindl 2007 = Donald F. Reindl, Slovene Ultra-Formal Address, Borrowing, Innovation, and Analysis, *Slovenski jezik* 6 (2007), 151–168.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* na CD-romu z *Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika* in *Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU – DZS, 1998.
- Stone 1986 = Gerald Stone, Die Pronominalanrede im Slowenischen, *Festschrift für Herbert Bräuner zum 65. Geburtstag am 14. April 1986*, ur. Reinhold Olesch – Hans Rothe, Köln – Wien: Böhlau, 1986, 575–583.
- Toporišič 1992 = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992 (Leksikoni Cankarjeve založbe: Sopotnik).
- Toporišič 2000 = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja, 42000 (1976).
- Weiss 2003 = Peter Weiss, Načini ogovarjanja in govorjenja o odsotni osebi v govorih spodnje Zadrebčke doline, v: *Glasoslovje, besedoslovje in besedotvorje v delih Jakoba Riglerja*, ur. Zinka Zorko – Mihaela Koletnik, Maribor: Slavistično društvo, 2003 (*Zora* 25), 199–215.

Semi-formal address in Slovenian in the light of older written sources

Summary

Slovenian semi-formal address (Sln. *polvikanje*), in which the participle and the adjective in the predicate are in the singular and are inflected with regard to the sex of the addressee, first appeared in Slovenian written sources at the end of the sixteenth century. In the seventeenth century it was the predominant form in sources from western Slovenian linguistic territory, whereas in the central area agreement was split: for predicate adjectives, singular semantic agreement dominated, and with the participle plural grammatical agreement. By the eighteenth century, semantic agreement had also expanded to the participle. Such usage was standardized in Pohlin's 1768 grammar, which was based on the Ljubljana subdialect, although it was rejected and later grammars standardized consistent grammatical agreement, which was universally established in general use by the beginning of the nineteenth century. Texts from the eastern Slovenian ethnic territory are rare, and in all of them agreement is uniformly grammatical regardless of the time period. The historical development of agreement in Slovenian thus took place in line with Comrie's agreement hierarchy.

However, the sources examined do not confirm the assertion in scholarly literature that semi-formal address expresses that the addressee is in a subordinate relationship. In rare cases, when there is an opposition between plural and singular agreement with the pronoun *vi* 'you (pl.)', this involves atypical usage because during the period when there was a three-part pronominal address system in Slovenian it would be expected that one would use the highest-ranked pronoun when addressing a person with higher social status; namely, *oni* 'they'.